

L'ONOMÀSTICA DE SOGORB AL SEGLE XVI

PERE SABORIT BADENES

L'onomàstica del bisbat antic de Sogorb l'hem estudiada a partir de distintes fonts:

1. El breviari segobricenc intitulat *Breviarium secundum ritum Sanctae ac devotae cathedralis ecclesiae segobricensis* (Valentia, 1565).¹

2. Els noms emprats als testaments que es conserven a l'arxiu de la Seu de Sogorb.²

3. Els titulars de les capelles de la mateixa Seu.³

4. La iconologia dels retaules.⁴

Avui, podem vore com l'onomàstica és canviant, i, dissortadament, ens trobem davant molts noms que no tenen res a vore amb el cristianisme. Els nostres avantpassats tenien els sants com a protectors i intercessors davant Déu, de les seues famílies, dels seus gremis, dels seus pobles i dels distintos afers que hi portaven. Aquesta mentalitat, sempre fixa, va evolucionant, perquè són introduïts nous sants als distintos indrets. L'esmentada evolució ens dóna la major o menor

1. Sogorb. Col.lecció particular.

2. SABORIT BADENES, Pere: *Morir en el Alto Palancia*. Segorbe-1991. A.C. S. Vi. 1-62

3. A. C. S. Llibre d'aniversaris 1547. Llorens RAGA PEREGRIN: *El Claustro gótico de la Catedral de Segorbe*. Valencia -1970

4. RODRÍGUEZ CULEBRAS, Ramon: *Fondos del Museo Catedralicio Segorbe*. Poble de Vallbona-1990. Benito Domenech, F., y José L.Galdón José L. Vicent Macip (c 1475-1550) Valencia- 1997.

influència de les distintes mentalitats, moltes vegades són el reflex dels ordes religiosos, que treballen al lloc. Altres la nòmina es renova, perquè un nou sant és elevat als altars, o una plaga fa que el protector invocat tinga un major ressò davant els fidels.

SANTS SEGONS EL BREVIARI

Gener: 1, Circumcisió; 2, Vuitada de sant Esteve; 3, Vuitada de sant Joan; 4, Vuitada dels Innocents; 5, Vigília; 6, Sants Reis; 7, Julià; 9, 10, 11, 12, 13, Vuitada dels Reis; 14, Fèlix, prevere i màrtir; 15, Maur; 16, Honorat; 17, Antoni; 18, Prisca; 19, Màrius; 20, Fabià i Sebastià; 21, Agnès; 22, Vicent Màrtir; 23, Emerenciana; 24, Antoni; 25, Conversió de sant Pau; 26, Policarp; 27, Vuitada dels sants Fabià i Sebastià; 28; V. de santa Agnès; 29, V. de sant Vicent; 31, Ildefons.

Febrer: 1, Ignasi, bisbe; 2, Purificació; 3, Blai; 5 Àgata; 6 Dorotea; 7, Simeó, patriarca; 10, Escolàstica; 11, Eufrosiana; 12, Eulàlia de Barcelona; 13, Paula continent; 14, Valentí; 15, Apolònia; 16, Juliana; 17, Hilari, bisbe; 18, Marcel, papa; 19, Suplicí; 20, Fructuós i companys; 21, Timoteu; 22, Càtedra de Pere; 23, Gerard; 24, Maties i Columba, verge; 25, Projecte, màrtir; 26, Brígida; 27, Leandre; 28, Trasllat de sant Agustí.

Març: 1, Fulgenci; 2, Florència; 3, Vuitada de sant Maties; 4, Emeteri; 5, Pau, l'ermità; 7, Tomàs d'Aquino; 8, Perpètua i Felicitat; 9, Joan l'almoïner; 10, Els quaranta soldats màrtirs; 11, Gregori, bisbe; 12, Telesfor, papa; 12, Gregori, papa; 13, Eufràsia; 14, Agapit; 15, Longí; 16, Basili, bisbe; 17, Gabriel, arcàngel; 18, Patrici, bisbe; 19, Josep; 20, Brauli, bisbe; 21, Benet, abat; 22, Eusebi, prevere; 23 Cèsar, bisbe; 24, Julià, Bisbe; 25, Anunciació; 26, Sabina; 27, Timoteu; 28, Salví, bisbe; 29, Llúcia; 30, Marc i companys màrtirs; 31, Fídia, verge.

Abril: 1, Vuitada de Santa Maria; 2 Francesc de Paula; 3, Isidor; 4, Ambrós; 5, Vicent; 6, Joan, ermità; 7, Maria egipcíaca; 8, Victorià, abat; 9, Eusiqui i companys; 10, Toribi; 11, Lleó, papa; 12, Gregori Naziancè; 13, Hermenegild; 14, Tiburci; 15, Marcel; 16, Engràcia; 17, Anicè; 18, Quintí; 19, Romà i companys; 20, Felicitat; 21, Cristià; 22, Soter; 23, Jordi; 24, Germà; 25, Marc; 26, Clet; 27, Teodora; 28, Vidal; 29 Pere, màrtir; 30 Caterina de Sena.

Maig: 1, Felip i Jaume apòstols; 2, Atanasi, bisbe; 3, Invenció de la Santa Creu; 4, Mònica; 5, Torquat; 6, Joan davant la porta llatina;

7, Consagració de l'altar de la catedral; 8, Aparició de sant Miquel; 9, Alexandre, papa; 10, Gordià i Epimac; 11, Ponç, bisbe; 12, Nereu; 13, Conversió de sant Agustí; 14, Víctor i els màrtirs coronats; 15, Bonifaci, màrtir; 16, Antoni de Florència; 17, Maria de Jaume i Salomé; 18, Yvon, doctor; 19, Potenciana, verge; 20, Eustaqui; 21, Bernardí; 22, Quitèria; 23, Domènec de la Calçada; 24, Donacià; 25, Urbà, papa; 26, Eleuteri, papa; 27, Joan, papa; 28, Guillem, confessor; 29, Trasllat de Nicolau; 30, Fèlix, papa; 31, Peronella.

Juny: 1, Pamfili; 2, Marcel·lí i Pere; 3, Erasme; 4, Procés i Martinià; 5, Els set germans màrtirs; 6, Víctor; 7, Cugat; 8, Medard; 9, Fèlix; 10, Onofre; 11, Bernabeu; 12, Basilides; 13, Antoni; 14, Germà; 15, Vito i Modest; 16, Anselm; 17, Marina; 18, Marc i Marcel·lià; 19, Gervasi i Protasi; 20, Silveri; 21, Paulí; 22, Deu mil màrtirs; 23, Marcial; 24, Joan Baptista; 25, Vuitada; 26, Joan i Paulí; 27, Vuitada; 28, Lleó, papa; 29, Pere i Pau; 30, Pau.

Juliol: 1, Vuitada de Joan; 2, Visitació de la Mare de Déu a Elisabet; 3 al 9, Vuitada; 10, Cristófol; 11, Trasllat de sant Benet; 12, Els set germans macabeus; 13, Margarida; 14, Bonaventura; 15, Quirze i Julita; 16, Triomf de la Creu; 17, Aleix; 18, Esteve, papa; 19, Joaquim; 20, Justa i Rufina; 21, Praxede; 22, Maria Magdalena; 23, Apol·linar; 24, Cristina; 25, Jaume, apòstol; 26, Anna; 27, Vuitada; 28, Nazari i Cels; 29, Marta, verge; 30, Abdó i Senén; 31, Vuitada de sant Jaume.

Agost: 1, Pere ad vincula; 2, Fèlix; 3, Invenció d'Esteve; 4, Domènec; 5, Santa Maria de les Neus; 6, Transfiguració; 7, Donat; 8, Ciriac; 9, Romà; 10, Llorenç; 11, Tiburci; 12, Clara; 13, Hipòlit; 14, Vuitada de sant Llorenç; 15, Assumpció de Santa Maria; 16, Roc; 17, Coronació de la Verge; 18, Vuitada de Santa Maria; 19, Lluís; 20, Bernat; 21, Vuitada de Santa Maria; 22, Vuitada de Santa Maria; 23, Sixt; 24, Bartomeu; 25, Genís; 26, Roc; 27, Ruf; 28, Agustí; 29, Degollació de sant Joan B.; 30, Fèlix i Audaç; 31, Vuitada de sant Bartomeu.

Setembre: 1, Gil; 2, Antoni; 3, Prisc; 4, Marcel; 5, Adrià; 6, Gorgoni i Doroteu; 7, Evorci; 8, Nativitat de Maria; 9, Vuitada; 10, Nicolau de Tolentí; 11, Protus i Jacint; 12 i 13, Vuitada; 14, Exaltació de la Creu; 15, Vuitada; 16, Eufèmia; 17, Lambert; 18, Joan Crisòstom; 19, Nicomedes; 20, Eugènia; 21, Mateu; 22, Maurici; 23, Tecla; 24, Lli; 25, Corneli; 26, Cebrià; 27, Cosme i Damià; 28, Vuitada de sant Mateu; 29, Miquel, arcàngel; 30, Jeroni.

Octubre: 1, Remigi; 2, Rafael; 3, Vuitada; 4, Francesc; 5, Apol·linar;

6, Àngels custodis; 7, Marc, papa; 8, Vuitada; 9, Donís; 10, Gerard; 11, Vuitada de Francesc; 12, Leodegari; 13, Faust; 14, Calixt; 15, Evald; 16, Hilarió; 17, Sergi i Bach; 18, Lluc; 19, Trasllat de sant Valer; 19, Caprasi; 20, Onze mil verges; 21, Nunilona i Alodia; 23, Servand; 24, Màrtirs de Saragossa; 25, Vuitada de Lluc; 26, Crispí; 27 Vicent, Sabina i Cristeta; 29, Narcís, bisbe; 30, Claudi, Lupert i Víctor; 31, Vuitada dels apòstols.

Novembre: 1, Tots Sants 2, Fidels difunts 3 al 8 Vuitada dels Sants . 9, Passió de la imatge del Senyor. 10 Cèsar, 11 Martí bisbe. 12, Emilià. 13, Brici, 14, Mena. 15, Lleonard, 16, Quatre màrtirs coronat 17 Aciscle i Víctor. 18 Vuitada de sant Martí. 19 Elisabet. 20 Teodor. 21 Columbà. 22, Cecília, 23, Climent. 24, Crisògon. 25, Caterina 26, Pere alexandri. 27, Jaume. 28, Facund. 30, Sadurní 31, Andreu

Desembre: 1 Eligi, 2 Damàs , 3 Leocàdia, 4 Bàrbera, 5 Vuitada de sant Andreu, 6, Nicolau, 7, Cedoni, 8 Concepció de la Verge, 9 Vuitada. 10 Eulàlia. 11 i 12 Vuitada de la Concepció. 13 Llúcia 14 i 15 Vuitada de la Concepció. 16 Nicasi, 17 Llätzer, 18 Expectació del part. 19 Paulí de Narbona. 20 Domènec de Silos 21 Tomàs ap. 22 Anastàsia. 23 Vuitada de sant Tomàs 24, Vigília, 25 Nadal., 26, Esteve, 27, Joan evangelista. 28 Sants Innocents 29 Tomàs bisbe 30 Vuitada 31, Silvestre.

ONOMÀSTICA DEL SEGLE XVI ALS TESTAMENTS DE LA SEU

Noms dels testadors: Joan, Caterina, Elisabet, Francesc, Pere, Maria, Antoni, Anna, Jaume, Magdalena, Miquel, Simó, Àgata, Esperança, Ambròs, Martí, Quitèria, Barbera, Ursola, Nadal, Pasqual, Dolsa, Leonor, Violant, Teresa, Domènec, Bernardí, Àngel, Bartomeu, Esteve, Mateu, Tomàs, Damià, Gil, Lluís, Andreu, Marià, Gràcia, Blai, Cristòfol, Margarida, Beatriu, Vicent, Fulgenci, Julià, Velasc, Alexandre, Baltasar, Batiste, Felip, Gabriel, Gaspar, Josep, Serafí, Marc, Agnès, Onofre, Sebastià, Alexis, Dorotea, Marcel, Huguet, Aparici, Bertran, Olalla, Didac, Raimon, Agustí. Mónica.

CAPELLES DE LA SEU DE SOGORB AL XVI

Sant Valer. Al xv hi ha dos benifets, un a sant Valeri, l'altre a als protectors contra la pedra: Abdó i Senén.

Capella de la Santa Creu. es veneren amb dobles la Santa Creu, la Transfixió, santa Maria Magdalena, són el benifet de l'Esperança i de sant Honorat.

A la de *Sant Jeroni* es veneren els sants Sebastià i Fabià, sant Nicolau, i se celebren dobles a sant Sebastià, i sant Miquel. Hi ha un retaule de Sant Vicent Ferrer.

Tots Sants. Hi radica la confraria de la Verge de la Seu. Se celebren dobles a sant Nicolau, sant Bernat, sant Miquel, sant Bartomeu, sant Blai, sant Josep. Hi ha el benefici de sant Nicolau.

Santes Clara i Eulàlia. La capella de Santa Eulàlia i Santa Clara, fou fundada pel bisbe Francesc Riquer i Bastero al 1402. Segons el Llibre d'aniversaris, se celebren dobles a Santa Eulàlia, el 12 de febrer, a Santa Clara, el 12 d'agost, a les Santes Maries, el 26 de maig. Hi són radicats a la capella, els benifets de Santa Clara, Santa Eugènia i els Sants Joans. Al retaule que presideix la capella, hi són Santa Clara i Santa Eulàlia de Barcelona, a la taula central. Distintes escenes de la vida d'ambdues santes als carrers laterals; apareix Sant Francesc rebent la professió religiosa de Santa Clara.

Sants Antonis: Sant Antoni Abat i Sant Antoni de Padua són venerats a la mateixa capella. Es celebren dobles a cadascú dels sants al seu dia: 17 de gener i 13 de juny.

Sant Jaume. A la capella de Sant Jaume es celebra la dobla al seu honor el 25 de juliol.

Purissima Concepció: 2 dobles a la Immaculada.

Sant Andreu i sant Francesc. La capella, al segle XIII, estava dedicada al Davallament de la Creu. Tenia el benefici de Sant Andreu.

Anunciació. A la capella de l'Anunciació es celebraven dobles, el dia de l'Anunciació, 25 de mars i el de la Nativitat, 8 de setembre.

Capella de la Pietat. Existia a la claustre de la Seu.

ICONOGRAFIA DE LA SEU

El retaule major: Es va concloure l'any 1530, la iconografia del retaule descriu l'abraçada de la Mare de Déu a Lacaries i Elisabet a la porta daurada. El naixement de la Verge, on Joaquim acompanya santa Anna, L'Anunciació amb la Verge i l'arcàngel Gabriel, La Visitació de Maria a Elisabet, L'Adoració dels pastors al nen Jesús, acompanyat de sant Josep i la Mare de Déu, Els tres Reis mags: Baltasar, Melcior

i Gaspar. El Crist camí del Calvari, on retroba sa mare i les Maries. La crucifixió amb sant Joan, la Mare de Déu, les Maries i Nicodem. El sant enterrament amb Nicodem i Josep d'Arimatea, la Resurrecció, l'Ascensió i la Vinguda de l'Esperit amb la Mare de Déu, les Maries i els Sants apòstols. El Trànsit de Maria envoltada del Sants apòstols, Santa Apol·lònia, Sant Bernat, Sant Cristòfol, Sant Esteve, Sant Gil, Sant Pau, Sant Pere, Santa Quitèria, Sant Roc, Sant Vicent màrtir, Melquisedec, el profeta Elies, El Salvador eucarístic.

Retaule de Sant Vicent. Sembla procedir de l'església de la Sang, on tenia la seu la confraria del mateix nom. Els sants venerats són sant Vicent Ferrer, sant Cristòfol, sant Roc, sant Llorenç i sant Sebastià. A la predel·la descriu la guarició de la pesta per sant Vicent dels monjos de sant Bernat. Avui el retaule és al Museu de la Seu. (Benito i Galant 1997: 84-125)

Del *retaule de Miquel Alcanyis* del xv resta l'encontre a la porta daurada com l'havíem trobada al retaule de Macip, és a dir, la Mare de Déu amb Zacaries i Elisabet.

Del *cercle de Pere Nicolau* són els tondos, que avui es troben al museu diocesà de Sogorb i al de Barcelona representant L'Ascensió, el Trànsit de la Mare de Déu, Sant Jordi, Sant Sebastià i Sants Cosme i Damià, Pentecosta i els evangelistes Sant Lluç i Sant Marc, Rodriguez Culebras parla de la possibilitat de la pèrdua dels que representaven Sant Joan i Sant Mateu.

Del *retaule del Sant Sopar de Jacomart*, que era a la Cartoixa de Val de Crist, ens trobem el Sant Sopar, Sant Miquel, Sant Joan Baptista, la Verge del Àngels, Sant Martí i Sant Hug.

El retaule de Sant Lluç ens dona la iconologia de l'evangelista, i, a més el calvari amb la Mare de Déu i Sant Joan al peu de la Creu, Sant Lluç presenta la icona del Crist a la Verge, celebra la missa en presència de la Verge, escenes de la vida del sant, que cura un xiquet i predica. A la predel·la, les imatges de Sant Joan Baptista, la Magdalena, la Mare de Déu, Sant Sebastià, Sant Joan evangelista i Sant Miquel.

Retaule de la Visitació. Escena central amb la mare de Déu i Elisabet, el Calvari amb les tres creus, les Maries, la Verge i Sant Joan, Sant Bernardí de Siena, Sant Lluç, la Pietat, Sant Pere i Sant Joan Evangelista, Sant Abdó i Sant Senén.

Retaule de la vida de Maria. Els temes són els que hem vist sobre la vida de la Mare de Déu: l'Anunciació, la Verge sedent, la Coronació, el Naixement, la Resurrecció, l'Ascensió, Pentecosta i La Dormició.

Les polseres estan dedicades a Sant Pau, Sant Andreu, Sant Miquel i Sant Rafael, que completen a l'arcàngel Gabriel representat anunciant a Maria que seria mare, Sant Antoni Abat, Santa Maria Magdalena, Sant Onofre i Santa Maria Egipciaca Sant Josep amb la Mare de Déu i l'infant Jesús.

Les taules de Roderic d'Osona representen Sant Gregori el Gran, Sant Vicent Màrtir i la Fugida a Egipte.

La crucifixió de Sant Pere és objecte d'una taula del cercle de Paolo de Leocadio.

Retaule de Sant Gregori: La taula central representa la celebració eucarística amb les ànimes, que compareixen al judici final. Les laterals representen Sant Joan Baptista i Santa Caterina d'Alexandria. A la predel·la, hi ha escenes de la Passió: Getsemaní, la Flagel·lació, la Crucifixió, Jesús camí del calvari, i la Pietat.

Hem volgut relacionar l'onomàstica dels testadors dels protocols, que es conserven a l'arxiu de Sogorb, amb els sants venerats a la catedral, dels quals tenim testimoni pel breviari, el culte i els retaules dels segles xv i xvi. La taula ens dóna visualment la relació entre :

Nom testador	Breviari	Iconologia	Culte
Joan Baptista i Evangelista	x	x	x
Caterina	x	x	x
Elisabet	x	x	x
Francesc	x	x	x
Pere	x	x	x
Maria	x	x	x
Antoni Pàdua i Abat	x	x	x
Anna	x	x	x
Jaume	x	x	x
Magdalena	x	x	x
Miquel	x	x	x
Simó	x	x	
Àgata	x	x	x ⁵
Esperança	x	x	x
Ambrós	x		
Martí	x	x	x ⁶

5. Santa Àgata és la patrona de la propera vila de Xèrica.

6. Sant Martí era el sant titular de l'església de la Cartoixa de Val de Crist, fundada per Martí l'Humà.

Quitèria	x	x	
Barbera	x	x	x ⁷
Ursola			
Nadal	x	x	
Pasqual	x	x	
Dolça			
Leonor			
Violant			
Teresa			
Domènec	x		
Àngel	x	x	
Bernardí	x	x	
Bartomeu	x	x	x
Esteve	x	x	
Mateu	x	x	
Tomàs	x	x	
Damià	x	x	
Gil	x	x	
Lluís	x		
Andreu	x	x	x
Marià			
Gràcia		x	x ⁸
Blai	x	x	
Cristòfol	x	x	x
Margarida	x	x	x
Beatriu			
Vicent	x	x	x
Fulgenci	x		
Julià	x		
Velasc			
Alexandre	x		
Baltasar	x	x	x
Felip	x	x	
Gabriel	x	x	
Gaspar	x	x	x
Josep	x	x	x
Serafi			
Marc	x	x	
Agnès	x		
Onofre	x	x	
Sebastià	x	x	x

7. A la torre de la catedral hi havia la capella de Santa Bàrbara.

8. Capella de la Verge de Gràcia l'església de Sant Pere. Cf. Aguilar, Francisco de Asís. *Noticias de Segorbe y su obispado*, t. 1, p. 201 Segorbe, 1975.

Aleix	x		
Dorotea	x		
Marcel	x		
Huguet		x	
Aparici			
Bertran			
Olalla	x	x	x
Dídac			
Raimon	x		
Mònica	x		
Agustí	x		

Si analitzem els patronímics vorem que tan sols Ursola, Leonor, Dolça, Violant, Teresa, Aparici, Velasc, Dídac i Bertran no apareixen al breviari de la Seu. Ursola pertany al grup de les Onze mil verges, el culte de les quals està molt introduït a l'edat mitjana. Hug, amb el diminutiu Huguet, es troba a la iconologia, però no al breviari. S'hi dóna una presència forta dels sants apòstols: Joan, Pere, Jaume, Bartomeu i Andreu. També els sants de la infantesa de Jesús, com Maria, Josep, Anna, Joan Baptista i Elisabet, a més dels sants reis Baltasar i Gaspar. Tot mostra que els sants de la infantesa de Jesús, impulsat el seu culte per la Devotio Moderna, havien penetrat aleshores en la patronímica cristiana. Maria Magdalena és un dels sants evangèlics que forma part de tots els grups, havent estat formant part dels companys de Jesús a la Passió i de la vida pública. Amb Maria, el nom Esperança, titular del monestir dels Geranis, prop de la ciutat episcopal, és l'única advocació mariana representada, a tots els grups. Sant Miquel, defensor contra el dimoni, és un sant venerat i present a tota l'església, pesa les ànimes abans d'introduir-les al cel o rebutjar-les i venç l'enemic. El altres noms que trobem sempre són el sant valencià Vicent, que rep culte arran de la seua canonització per Calixt III, Sant Martí de Tours, venerat com a exemple de caritat cristiana, procedent de França, hi tenia dedicada l'església principal de la Cartoixa de Val de Crist. Santa Bàrbera, advocada contra les tempestes, era venerada a la seua capella de la torre de la Seu, sant Cristòfol del grup dels catorze sants protectors, el màrtir Sebastià, el monjo sant Antoni, protector dels animals agrícoles, molt apreciats, pel món dels pagesos, la santa alexandrina Caterina, santa Margarida, santa Eulàlia, la màrtir barcelonina, introduïda pel bisbe Francesc Riquer i Baster, a la capella

del claustre, al 1402, sant Francesc, molt popular al poble cristià i propagat pel seu orde religiós.

Amb doble presència, és a dir, a la iconologia i al breviari, hi trobem els protectors Gil, Blai i Onofre, sant Bernardí, missioner franciscà del segle xv, els bíblics Mateu, Tomàs, Felip, com a sants apòstols, el màrtir Esteve i l'evangelista Marc, Àngel, el sant àngel custodi és el patró de la ciutat de Sogorb, Gabriel l'arcàngel de l'anunciació, tantes vegades representada, i els noms que expressen les màximes festes del cristianisme, és a dir, Nadal i Pasqua.

Huguet és un nom de testador que sols trobem a la iconologia. Ambròs, Agustí amb sa mare Mònica, pares de l'església llatina, els bisbes visigòtics Fulgenci i Julià, Lluís, Raimon, Aleix i Alexandre els trobem al breviari de la Seu sogorbina.

Crec que hi podem establir una relació entre els sants venerats a la Seu, l'onmàstica dels testador i les festes i celebracions cristianes que al segle xvi conformaven la cultura cristiana.